

DRUŽBA SLUŽAVKI MALOGA ISUSA

Maneta MIJOČ

Sarajevski se nadbiskup dr Josip Stadler mnogo zauzimaao za materijalnu izgradnju svoje nadbiskupije. Sagradio je katedralu, podigao sjemeništa u Travniku i Sarajevu, katehetski dom, neke crkve u nadbiskupiji. Mnogo je radio i na kulturnom planu. Pisao je i prevodio knjige, pokretao časopise, ali ništa manje nije značajna ni njegova socijalna aktivnost čiji je plod i sama Družba sestara služavki Malog Isusa.

Družba sl. M. I. nikla je 24. listopada 1890. na tlu Bosne, u Sarajevu, kao plod nesebične ljubavi njezina utemeljitelja nadbiskupa Stadlera prema potrebama naroda povjerenja njegovoj pastirskoj brizi s ciljem da služi Malom Isusu u siromašnima, bijednima, napuštenima, bolesnima.

U ovom prikazu najprije se govori o počecima i prvom razdoblju Družbe do smrti njezina utemeljitelja nadbiskupa Stadlera, jer se kroz to razdoblje Družba formirala i dobila svoj određeni životni oblik, a zatim se govori o djelovanju Družbe do naših dana¹ na temelju dosta oskudne arhivske građe koja se nalazi u arhivu Družbe u Zagrebu.²

I. NASTANAK I FORMIRANJE DRUŽBE SL. M. I.

U Stadlerovo vrijeme u Sarajevu i u Bosni općenito je bio velik broj siromaha, prosjaka i nezbrinute djece. Neimaština i bijeda vladale su posvuda, pa nadbiskupu Stadleru,

1 Ovdje je dan pregled diplomskog rada iz crkvene povijesti, pisan pod vodstvom lic. Slavka Kovačića na teologiji u Splitu.

2 Arhivska građa koja se odnosi na djelovanje Družbe do 1950. vrlo je oskudna jer je uslijed seljenja Družbe iz Bosne u Zagreb (1949.) mnogo spisa i dokumenata propalo, zapaljeno i izgubljeno. Na sreću, s. Krescencija Zwiefelhofer kao vrhovna glavarica Družbe neke je dokumente, događaje i pisma u vezi s Družbom svojom rukom prepisala i bilježila, te to stavila pod naslov „Povijest Družbe sestara služavaka Malog Isusa” i „Povijest pojedine kuće”. Treba napomenuti da to nije sustavno pisana povijest, niti povijesno prikazivanje djelovanja Družbe, nego samo prijepisi važnijih događaja i dokumenata, te pisama u vezi s Družbom. Uspoređujući te prijepise s nekim nadenim originalima u arhivu Družbe, vidi se da su vjerno prepisani i da odgovaraju originalima.

čovjeku široka srca koji je na vlastitim ledima osjetio neimaštinu i znao što znači biti siročić bez oca i majke već u djetinjoj dobi, to nije dalo da mirno spava; zato on stalno smišlja kako da pomogne. Imao je on u sebi „jednu veliku dušu, jednu jaku vjeru, kao kamen, jedan značaj neslomljiv, jak i jednu ljubav bez granica prema Bogu i bližnjemu. I njegova vjera i ljubav učinila su čudesa u Bosni.”³

Već u prvoj godini svojeg nadbiskupovanja, u dvorištu kuće gdje je i sam stanovao plaćajući stanarinu, dao je sagraditi neuglednu daščaru u koju je smjestio peć da bi se tu pod krovom mogli ogrijati i u miru pojesti svoj jedini dnevni obrok brojni siromasi, prosjaci i nezbrinuti. On bi svaki dan s kanonicima dijelio ručak tim svojim prijateljima: siromasima i prosjacima. Znao je nadbiskup Stadler već na početku mjeseca ostati bez ijednog novčića jer dok je imao, dijelio je onomu kojemu je bio potrebniji, a kada je nestalo novca, na red je dolazila odjeća i obuća, ono što mu se našlo pri ruci. Svoju šetnju, na koju je izlazio svaki dan osim petkom i nedjeljom, znao je uvijek spojiti s kakovom karitativnom akcijom: pohoditi bolesnike, izmiriti zavađene, tražiti milostinju za koju dobru svrhu. Kad je rijeka Drina zbog velikog pritoka vode poplavila Bjelinu, te mnogo sela ostalo bez ičega, odlazi onamo nadbiskup Stadler sa svojim kanonicom dr Jegličem i ondje otvara pekaru i kuhinju za postradali narod.⁴

Gdje god mu se pruži prilika, odmah je spreman pomoći.

Iz velike Stadlerove ljubavi prema siromašnima, bolesnima i nezbrinutima nikla je Družba služavki Malog Isusa, kojoj će on povjeriti brigu da nastavi i nakon njegove smrti ovo djelo ljubavi prema čovjeku u potrebi.

Nadbiskup je Stadler veoma cijenio redovnički život jer je bio svjestan „koliku pomoć mogu dati redovi i kongregacije svetoj Crkvi i hierarhiji u njezinu mnogovrsnom apostolatu.”⁵ Od redovnica je nadbiskup Stadler u Sarajevu našao samo sestre milosrdnice, koje su onamo došle 14. studenog 1871. na poziv tadašnjeg apostolskog vikara fra Paškala Vujičića, te radile u školi kao učiteljice. Budući da je stanovništvo dobrim dijelom bilo nepismeno, nadbiskup Stadler je želio dovesti u Sarajevo još jednu redovničku družbu koja bi se posvetila odgoju i pouci djece u školi. Po savjetu cara Franje Josipa I. odlučuje se za Družbu *kćeri Božje ljubavi*.⁶ Ta družba u Sarajevu 1882. osniva samostan sv. Augustina i kasnije u novom Sarajevu zavod Presvetog Trojstva, u kojima sestre drže osnovne škole za sarajevsku djecu.

Te su dvije družbe i spomenuti zavodi u Sarajevu imali dakle svrhu da podižu pismenost, kulturu i vjeru u narodu, posebno u mladeži. Međutim, nadbiskup Stadler, kao prijatelj malenih, siromašnih, nezbrinutih u ljudskom društvu, odlučuje se da nešto

3 † Dr Josip Stadler, prilikom desetogodišnjice smrti (18. XII. 1918. – 8. XII. 1928.), *Katolički Tjednik*, IV (1928.) 56, od 9. prosinca, 1. str.

4 Za nastradale od povodnja u okolini Drine, *Vrhbosna*, X (1896.) 23, 23. str.

5 M. N., *Jubilej „Betlehema” i Družbe Služavki Malog Isusa*, *Katolički Tjednik*, XVI (1940.) 42, od 20. listopada, 2. str.

6 S. I. R., *Dva jubileja Družbe „Kćeri Božje Ljubavi”, 75-godišnjica Družbe i 50-godišnjica zavoda sv. Augustina*, *Katolički Tjednik*, XIX (1943.) 47, od 21. studenoga, 6. str.

i za njih učini, da im osigura krov nad glavom, da im dadne nekoga tko će se za njih brinuti. Želio je za njih podići jedan zavod, ali nije imao novca da ga sagradi. Unatoč tome on, kao čovjek pouzdanja u Božju providnost, ne gubi nade. I „devet dana prije svete Ane mjeseca srpnja 1890. počеше dva svećenika u Sarajevu devetnicu u čast svete Ane s namjerom da ona pomogne neka bi se na dug dobilo šest hiljada forinti. I gle na sam dan sv. Ane stiže brzojav: Jest primit ćete, dne 6. kolovoza. Raus.”⁷ Dobivenim novcem nadbiskup Stadler za četiri tisuće forinti kupuje kuću u Mjedenici ulici, na lijevoj obali rijeke Miljacke. Odmah je dao da se ta kuća uredi za nadbiskupsku ubožnicu. Brzo se pročula vijest o nadbiskupovoj nakani, te su se župnicima počele javljati djevojke spremne da se dragovoljno žrtvuju i rade za siromašne, bolesne i napuštene, koji će biti smješteni u tu nadbiskupsku ubožnicu. Na početku ih se javilo samo šest. Na blagdan sv. Rafaela iste godine već se svečano mogla otvoriti ubožnica i u nju smjestiti dvadeset pet siromašnih starica. Na vratima nadbiskupske ubožnice, stavljene pod pokroviteljstvo sv. Rafaela, stajao je natpis: „Otac moj i majka moja ostaviše me, a Gospodin me uze.” (Ps 27,10). Nadbiskup je Stadler odredio da taj datum, tj. 24. listopada 1890. bude dan osnutka Družbe služavki Malog Isusa premda Družba pravno još nije postojala, niti su te djevojke već bile sestre, ali tu u toj maloj nadbiskupskoj ubožnici njezin je početak; ona će se postupnim razvojem iz ove ubožnice razviti u Družbu.

Ljeti 1891. u Sarajevo je došao kanonik Flego iz Trsta. U razgovoru s nadbiskupom Stadlerom, koji ga je obavijestio da u Sarajevu ima dosta napuštenog i siromašnog starijeg svijeta a isto tako i djece, te o svojem dotadašnjem nastojanju i brizi kako im pomoći, kanonik Flego uputi nadbiskupa Stadlera na gospodicu Giovannu Sroman koja je tada u Trstu imala zavod sa sto dvadeset sedam siromašnih djevojčica. Nadbiskup odluči da joj odmah napiše „bi li ona htjela dati nekoliko sirota, koje bi htjele u Sarajevu voditi brigu za sirote u nadbiskupskoj ubožnici, jer se pametno mislilo, da će se sirote najbolje znati brinuti za sirote.”⁸ Iste godine dođe u Sarajevo Giovanna s jednom svojom gojenicom koja će poslije postati sestra sl. M. I. – s. Bernardina Senger. Za deset dana, koliko su ostale kod nadbiskupa Stadlera, gđica Giovanna mu je obećala da će poslati nekoliko svojih gojenica koje će dragovoljno doći da se žrtvuju radeći u nadbiskupskoj ubožnici. Uskoro su došle tri: jedna Slovenka i dvije iz tršćanskog zavoda, buduće sestre: s. Alfonza, s. Antonina i s. Jozefina.

Po drugi je put došla 1892. Giovanna u Sarajevo da obiđe svoje gojenice i da vidi kako napreduje rad u nadbiskupskoj ubožnici. Tom prigodom savjetuje nadbiskupu Stadleru da uza starice u ubožnicu primi i siromašnu, napuštenu djecu. Ubožnica u kojoj su bile smještene starice bila je tijesna da bi se u nju mogla još smjestiti i djeca, te nadbiskup Stadler nudi Giovanni da će za djecu kupiti drugu kuću odmah do ubožnice ako ona prihvaća da vrati novac kojim će se kupiti ta kuća. Giovanna rado prihvati. Uz ubožni-

⁷ *Povijest Družbe sestara služavaka Malog Isusa*, Sarajevo, 1924, rukopis u arhivu Družbe u Zagrebu, 15. str.

⁸ Isto, 16. str.

cu u Mjedenici kupljena je tada druga kuća za djecu, u koju je na Sv. Josipa primljeno prvo žensko siročće. Kuća je kupljena na dug zahvaljujući dobroti gospođice Giovanne.

Djevojke koje su se brinule za starice i sada za djecu, nisu još imale zavjeta, niti redovničkog odijela premda su to željele i za to molile nadbiskupa Stadlera koji im je svakog tjedna držao pouke i upućivao ih u duhovni život. Od onih šest djevojaka koje su se javile na početku otvaranja ubožnice jedna je 6. siječnja 1893. položila prve redovničke zavjete i na taj način postala prva sestra služavka Malog Isusa. Bila je to s. Marta Golec, rodom iz sela Trnovlja blizu Celja.⁹ Mjesec dana kasnije položila je zavjete i s. Franciska Vrglez, također rodom iz Celja. Još je pet sestara 19. lipnja te godine položilo zavjete, te je tako 1893. u Družbi bilo sedam sestara s privremenim zavjetima. Do 1895. sestre nisu imale redovničkog odijela, nego su nosile svjetovno odijelo tamne boje. Nadbiskup je Stadler mislio da će tako imati lakši pristup siromašnima, bolesnima, napuštenima, smještenim po njihovim kućama ili u nadbiskupskoj ubožnici. Međutim, videći da u svjetovnim odijelima imaju više neprilika i poteškoća i na molbu samih sestara, nadbiskup je Stadler dao sestrama na blagdan Srca Isusova 1895. redovničko odijelo, koje je uz vrlo male preinake isto kao i ovo koje danas nose sestre sl. M. I. Na blagdan Svih Svetih 1899. započela je prva službena godina novicijata u Družbi.¹⁰

Prvi duhovni upravitelj novoosnovane družbe bio je kanonik Jeglič. On je 1898. izdao i tri velika sveska „Razmatranja” što ih je „napisao ponajviše za Služavke Malog Isusa, gdje je od početka puno radio.”¹¹ Kada je 1898. postao ljubljanskim biskupom, tu dužnost preuzima preč. Vinko Palunko.

Nadbiskup je Stadler za Družbu služavki Malog Isusa sam napisao *Pravila*, od kojih se jedan dio rukopisa sačuvao, a danas se nalazi u arhivu Družbe u Zagrebu. U Pravilima je naglašeno da je glavna svrha Družbe „malenom Isusu služiti u siromašnih, bolestnih i slabih ljudi. Služavke malenoga Isusa dužne su svakoga siromaha uljudno primiti kako bi primile samoga Isusa, ter ga nahraniti.”¹² Sestre su dužne za siromahe i prositi, tražiti hranu ako je nema dovoljno u samostanu. Pogotovo su to dužne činiti za one koji su bolesni i ne mogu sami svoj kruh zarađivati, a kao nagradu za svoj rad sestre ne smiju očekivati ni zahtijevati novac niti bilo što drugo. Sestre su prema svojim mogućnostima dužne pomagati i siromasima po kućama, „osobito one koji se stide prositi, ili iza bolesti ne mogu ničim uzvratiti sestrama zahvalnost za rad oko njih.”¹³ Ova prvotna svrha Družbe ostaje uvijek na prvom mjestu i u svim kasnijim izdanjima konstitucija, samo što Družba zbog promijenjenih prilika života uz tu prvotnu svrhu danas prihvaća i „suradnju u pastoralnom radu na župama i u misijskim područjima”.¹⁴

9 S. Marta GOLEC, *Katolički Tjednik*, XV (1939.) 23, od 4. lipnja, 4. str.

10 Tomo IGRC, *Tumač Ustanova i običaji Družbe sestara Služavki Malog Isusa*, Sarajevo, 1937, 7. str.

11 Dr Antun JEGLIĆ, *Vrhbosna*, XII (1898.) 10, 157. str.

12 Dr Josip STADLER, *Pravila za služavke siromaha ili malenoga Isusa*, II. Odjel: *Skrb za bolestne i stare ljude*, rukopis u arhivu Družbe u Zagrebu.

13 Isto.

14 *Konstitucije sestara Služavki Malog Isusa*, Zagreb, 1976, str. 41, čl. 136.

Nadbiskup Stadler poručuje sestrama preko konstitucija da posebnu pobožnost gaje prema Malom Isusu, te u njegovoj prisutnosti sve rade i kad trpe i kad se vesele.¹⁵ Rad oko siromaha, bolesnika, staraca i djece nadbiskup povezuje s molitvom, tako da jedno drugo isprepliće, te rad postaje molitva, a molitva zahvaljivanje Isusu za njegovu prisutnost u siromahu, bolesniku, gladnome, bolesnome. Glavni dani zadovoljštine i ujedno svetkovine u Družbi sl. M. I. jesu: Sv. Rafael, Bezgrešno začće, Sv. Josip, Srce Isusovo, Sv. Ana i Bogojavljenje. Nadbiskup je Stadler odmah po osnivanju Družbe nastojao da se od Rima dobije potvrda Pravila. To mu je ubrzo pošlo za rukom, te je 2. ožujka 1906. od Sv. zbora za raširenje imena kršćanskoga Družba dobila privremeno odobrenje Pravila. Na blagdan sv. Ane u kapelici kuće matice „Betlehem” nadbiskup je sestrama dao Pravila. Prema propisima Pravila, tada je najprije trebalo sazvati generalni kapitul Družbe, na kojem je trebalo izabrati vrhovnu upravu. Tako je 25. ožujka 1906. održan prvi generalni kapitul Družbe, na kojem je za generalnu glavaricu izabrana s. Izidora Tresić-Pavičić. Družba je 25. travnja 1912. dobila i konačno odobrenje Pravila od Kongregacije za redovničke poslove, što je posebno razveselilo nadbiskupa Stadlera.¹⁶

II. NADBISKUPSKE UBOŽNICE I EKONOMIJE DRUŽBE SL. M. I.

A/ NADBISKUPSKE UBOŽNICE

Smještivši starice i poslije djecu u one ubožnice u Ulici Mjedenici, već je nadbiskup Stadler nešto učinio za svoje siromahe i nezbrinute, ali on time još nije bio zadovoljan. Odlučuje nešto kupiti i napraviti za smještaj još tolikih siromašnih, napuštenih i bolesnih.

1. / „Betlehem”

Na Bjelavama je 1898. bilo na prodaju zemljište pogodno za gradnju. Nadbiskupu se Stadleru to mjesto svidjelo, te ga odluči kupiti na dug jer ni tada nije imao gotovine. On se jedino uzdao u Providnost da će ona i ovoga puta pomoći. I doista, jedna je gospođa u Beču u oporuci ostavila više od 50.000 kruna za nadbiskupsku ubožnicu u Sarajevu.¹⁷ Odmah po primitku novca, počelo se s radovima, te je 2. rujna iste godine već bio i blagoslov nove ubožnice. U ovu ubožnicu, na blagdan sv. Rafaela (24. listopada) uselile su sestre s djevojčicama iz one ubožnice u Mjedenici, gdje su ostale još sestre i malena djeca. Nadbiskup novu ubožnicu nazove „Betlehem”, u čast Malome Isusu, te odredi da to bude kuća matica Družbe sl. M. I.¹⁸ Prema pravilima za „Nadbiskupsku ubožnicu maloga Isusa za siromašnu žensku djecu”, što ih je napisao nadbiskup Stadler a zemaljska vlada u Sarajevu 26. siječnja 1901. odobrila, stoji da se „u nadbiskupsku ubožnicu primaju siromašna ženska djeca katoličke vjere. Sva djeca

15 Tomo IGRC, *Tumač Ustanova*, 12. str.

16 M. N, Jubilej „Betlehema”, isto, 2. str.

17 Isto.

18 „Betlehem” u Sarajevu, *Vrhbosna*, XII (1898.) 3, 54. str.

primaju sve besplatno, što god im je potrebno za hranu, odijelo, odgoj i naobrazbu. Djeca ostaju u zavodu, dok nauče sama si priskrbiti kruh; a mogu, ako hoće, i dulje unutra ostati. Prema tome prednost imaju djeca bez oca i majke, zatim dolaze na red djeca bez oca, napokon djeca siromašnih roditelja, koji imaju više djece, a ne mogu se za njih skrbiti.”¹⁹

2./ „Egipat”

Kako je ona prva ubožnica u Ulici Mjedenici postala trošna i tijesna, pomišljao je nadbiskup Stadler da za starice i malenu djecu nađe bolju kuću, na zgodnijem mjestu, negdje u blizini ubožnice Betlehem. I za to mu se ubrzo pruži dobra prilika, te na Bje-lavama, odmah do ubožnice „Betlehem”, kupi od jednog hodže vrt s nedovršenom kućicom, a odmah do nje kupi od jednog muslimana vrt s velikom kućom. To je mjesto bilo upravo po nadbiskupovoj želji. On veliku kuću dade adaptirati za sirotište. Radovi su brzo napredovali, pa se već 21. studenog 1898. u tu ubožnicu useliše starice i male-na djeca. Nadbiskup Stadler nazva je „Egipat”, na spomen bijega Maloga Isusa u Egi-pat. Nad ulaznim vratima ubožnice Egipat stajao je natpis: „Posvećen Bogu i sirotinji od požrtvovne ljubavi”. U tu su ubožnicu primili i siromašne, napuštene dječake koji su ostajali tu dok ne bi završili osnovnu školu.

Djeca iz ubožnica Betlehem i Egipat isprva polaze školu kod sestara kćeri Božje ljubavi na Banjskom brijegu. Godine 1904. u ubožnici Betlehem otvorena je osnovna škola za zavodsku djecu, a od 1921. u nju se primaju i vanjska djeca.²⁰ Uz redovite predmete u školi djeca koja su imala posebnog smisla i volje posebno su poučavana u glasoviru i violini, u njemačkom i francuskom jeziku. U tim je ubožnicama bila vrlo aktivna i Ma-rijina kongregacija gojenica, koju je organizirao i vodio dr. Vinko Palunko i kanonik Tomo Igrc. Nakon djetinjstva i osnovnog obrazovanja, provedenih u ubožnicama Bet-lehem i Egipat, otišla su u život mnoga srca osjetivši da ih je netko prihvatio, pružio pomoć kad im je ona bila najpotrebnija, a neki su od njih kao npr. vlč. Marijan Ivan-dić, s. Flavija Tomšić i još neki drugi dobili svećenička i redovnička zvanja.²¹ S. Flavija Tomšić poslije je postala vrhovna glavarica Družbe.

Samo u ubožnici Egipat od njezina početka-osnutka 1898. pa do 1927. godine našlo je utočište i smještaj 1.127 djece i više od pedeset starica, a kroz cijelo vrijeme posto-janja ubožnica Betlehem i Egipat, tj. od 1898. do 1949. godine, kroz njih je prošlo više od deset tisuća djece iz raznih krajeva.²² Za vrijeme rata 1942. uz redovitu zavod-sku djecu u ubožnicama su bila smještena još i djeca iz kupreških nastradalih sela. Iako je bilo tijesno, prostora i hrane malo, sestre su se mučile i snalazile na razne načine da svoj toj djeci dadu barem ono najnužnije. Tako je te 1942. godine uz zavodsku dje-

19 *Povijest Družbe*, 17–18.

20 Tomo IGRC, *Kratka povijest Družbe Služavki Malog Isusa*, Sarajevo, 1931, rukopis u arhivu Družbe u Zagrebu, 3. str.

21 Mlada Misa u sirotištu Betlehem, *Katolički Tjednik*, II (1926.) 9, 4–5. str.

22 „Sirotište Egipat”, *Katolički Tjednik*, III (1926.) 49, 4. str.

cu u ubožnici Betlehem bilo smješteno šezdeset šestero djece.²³ Osim toga, u tim je ubožnicama, kao i po još nekim sarajevskim samostanima, trajala karitativna akcija u provedbi „Stolova kršćanske ljubavi”, koja se sastojala u kuhanju i dijeljenju hrane siromasima i bolesnicima.²⁴

Kako je ubožnica Egipat bila slabo građena i ubrzo postala trošna, počelo se 1928. s gradnjom novog Egipta, koji je svečano otvorio na blagdan Bezgrešnog začeca 1929. nadbiskup dr Ivan Šarić. Novi je Egipat nastavio ulogu i život starog Egipta.

Doista nadbiskupske ubožnice Betlehem i Egipat bijahu ognjišta ljubavi, mira, vedrine i radosti u srcu Bosne za siromašne, bolesne i napuštene.

B/ EKONOMIJE DRUŽBE SLUŽAVKI MALOG ISUSA

Da bi se starice i djeca smješteni u nadbiskupskim ubožnicama mogli uzdržavati, budući da nije bilo nekih osiguranih materijalnih sredstava, nadbiskup je Stadler kupio nekoliko ekonomija za njihovo uzdržavanje. Na tim su ekonomijama sestre kopale, orale, sadile povrće, sijale žito i tako žuljevima svojih ruku prehranjivale one koji su bili povjereni njihovoj ljubavi i brizi u nadbiskupskim ubožnicama.

1. / Mladice: „Polje Srca Isusova”

Ekonomiju „Polje Srca Isusova” kupio je nadbiskup Stadler na Mladicama, nedaleko od Sarajeva. Uz tu je ekonomiju podignuta i mala crkvice posvećena Srcu Isusovu te samostan koje je 24. rujna 1900. svečano blagoslovio nadbiskup Stadler. Ta crkvice i samostan služili su na duhovnu korist vjernika u okolnim selima i radnicima u Kabilj-dolu. Sestre su na toj ekonomiji uglavnom sadile krumpir da bi tako preko cijele godine nadbiskupske ubožnice u Sarajevu imale krumpira s ekonomije na Mladicama. Ovdje sestre „same oru i kopaju, siju i žanju, da svoju siročad prehrane.”²⁵ Preko praznika ovamo dolaze sestre s djecom iz Sarajeva, iz ubožnica, da se odmore i osvježe. Sestre su 3. srpnja 1946. morale napustiti samostan i ekonomiju na Mladicama.

2. / Vitez kod Travnika: „Polje sv. Josipa”

Nadbiskup je Stadler kupio početkom 1907. u Vitezu kuću Blaža Lachovskog s manjim posjedom, u koju su se sestre uselile već 4. travnja iste godine. Odmah po dolasku, sestre su počele obrađivati posjed. Nadbiskup je Stadler želio kupiti i kuću Valentina Mennera, koja je bila odmah uz sestrinsku, i u nju smjestiti duševno zaostale bolesnike.²⁶ Tu su nadbiskupovu želju sestre nastojale ostvariti, a uspjele su tek 1927. otpo-

23 Kupreška djeca po sarajevskim zavodima, *Katolički Tjednik*, XVIII (1942.) 36, 4. str.

24 Prva kuhinja u režiji Sarajevskog karitasa, *Katolički Tjednik*, XX (1944.) 4, 5. str.

25 O. Ks. F. H, Jedna dvadesetpetgodišnjica, *Vrhbosna*, XXIX (1915.) 19–20, 310. str.

26 *Polje sv. Josipa Han Kumpanija*, Vitez, 1907, rukopis u arhivu Družbe u Zagrebu.

četi gradnju zavoda za duševno zaostale bolesnike, s kapelicom sv. Josipa, uz pomoć župnika vlč. Đure Ceznera.²⁷

Također su i iz Viteza sestre morale 1946. godine poći i ostaviti sve ono što su kroz tih četrdesetak godina tu ostvarile.

3./ Doloroza: „Polje sv. Filomene”

U selu Čardak kraj Gradačca kupio je nadbiskup Stadler 1908. oveći posjed braće Babića. Ovamo su sestre došle odmah, iste godine. Od 1914. do 1918. tu je podizana i završena divna crkva u čast Žalosne Gospe, lijep samostan za sestre i uz njega škola za to mjesto i okolicu, u kojoj su sestre poučavale od 1915. do 1949. Mjesto na kojem je sagrađena crkva pripadalo je nekada čuvenom Huseinbegu kapetanu Gradašćeviću, „Zmaju od Bosne” koji je okrutno postupao prema kršćanima, svojim kmetovima. Osim toga, ovo je mjesto nekada bilo i sijelo bosanskih biskupa, pa nije čudo što se nadbiskupu Stadleru baš ovdje svidjelo izgraditi njemu najdraže Gospino svetište u nadbiskupiji, Crkvu Gospe Žalosne. Odredio je da i ovo mjesto sa svojim poljima služi i bude za uzdržavanje siročadi smještene u nadbiskupskim ubožnicama u Sarajevu.²⁸ Osnovna škola koja se nalazila uz samostan i koju su vodile sestre nosila je naziv „Hrvatska osnovna škola u Dolorozi”. Taj je naziv bio urezan i u školski pečat, čemu su se protivile kotarske vlasti u Gradačcu, a nadbiskup se Stadler uza sve to uporno zauzimao da takav naziv ostane, a ne onakav kakav su htjele kotarske vlasti Gradačca „Narodna osnovna škola”.²⁹ Djeca koja su polazila ovu školu posebno su bila aktivna u radu za misije, zainteresirana za „Djelo sv. Djetinjstva”.³⁰

III. ŠIRENJE DRUŽBE IZVAN BOSNE

Izvan svoje kolijevke Bosne, Družba sl. M. I. najprije je raširila polje svojeg djelovanja u Perastu, u Boki Kotorskoj, kamo su sestre došle na poziv kotorskog biskupa Franje Uccelinija. Prije njih, u samostanu sv. Ante u Perastu (ostavštini obitelji Mazzarović), bile su redovnice vječnog klanjanja, ali kako su one zbog nekih neslaganja s biskupom napustile taj samostan, on je molio nadbiskupa Stadlera da mu pošalje svoje sestre, što je on rado prihvatio.³¹ Samostanu sv. Ante pripadala je i jedna zgrada pred ulazom u samostansko dvorište, koja je služila za državnu osnovnu školu. Rad su u toj školi od 1923. preuzele sestre. Osim rada u školi, u Perastu su se sestre bavile poukom djevojačka u ručnom radu, dvorenjem bolesnika po mjestu, vođenjem pučke kuhinje za vrijeme prvog svjetskog rata, a danas u tom samostanu sestre njeguju starice koje su u njemu smještene, te čuvaju djecu, a dvije sestre uređuju i čuvaju svetište Gospe od Škrpjela.

27 Đuro CEZNER, Svim dobrim srcima, *Katolički Tjednik*, III (1927.) 45, 4. str.

28 S. H, Posveta crkve u Dolorozi, *Vrhbosna*, XXX (1921.) 15–18, 195. str.

29 Dr Dragutin KAMBER, Austrija protiv hrvatskog imena u Bosni i Hercegovini, *Napredak*, VII (1932.) 6, 70. str.

30 Rad „Djela svetog Djetinjstva” na samostanskoj pučkoj školi u Dolorozi–Čardaku, *Katolički Tjednik*, XIX (1943.) 37, 7. str.

31 Perast 8. 12. 1904, *Kratka rukopisna kronika*, rukopis u arhivu Družbe u Zagrebu, 16. str.

Družba uskoro širi svoj djelokrug i u Splitu. Na molbu splitskog biskupa Nakića, dalmatinsko namjesništvo u Splitu 13. veljače 1906. dozvoljava da se „Kongregacija Služavaka Malog Isusa iz kuće matice u Sarajevu uvede u Spljetsku Diecezu”.³² Tako su 1. prosinca 1905. sestre preuzele rad u muškoj ubožnici u Splitu, a od 1. listopada vode brigu za starice u ženskoj ubožnici. Uprava *Javne dobrotvornosti* također ih je tražila i za rad u Dječaćkom sirotištu Rikover, gdje rade od 1. prosinca 1905. Na molbu ravnatelja dijecezanskog sjemeništa u Splitu, don Luke Grgića, 1910. godine sestre preuzimaju rad i u sjemeništu.

Kako su sestre u Splitu već na dosta mjesta djelovale, nadbiskup je Stadler želio da njegove sestre u tom gradu imaju i jedan svoj samostan koji će ih povezivati i zbližavati kao jedan zajednički centar. Tako je 10. listopada 1910. u Velom Varošu, u Milićevoj broj 6, današnjoj Ivančičevoj 40, otvoren samostan sv. Ane u kojem su sestre poučavale djevojke u ručnim radovima, držale zabavište, pouke u sviranju, vodile crkveno pjevanje u župi sv. Križa, a danas tu stanuju sestre koje rade u dva staračka doma u Splitu, zatim kandidatice i sestre koje pomažu u župi, drže vjeronauk i vode crkveno pjevanje.

Splitski je biskup Nakić želio da sestre dođu i u Vrgorac, što je nadbiskup Stadler rado prihvatio, te 1907. Družba otvara u Vrgorcu samostan „Immaculata”. Tu su sestre držale zabavište, tečajeve krojenja, šivanja i kuhanja, a neke su radile kao učiteljice u osnovnoj mjesnoj školi.

1. svibnja 1912. Družba otvara samostan sv. Obitelji u Metkoviću u kojem sestre vode zabavište, poučavaju djevojke u ručnom radu, njemačkom jeziku i organiziraju crkveno pjevanje u Crkvi sv. Ilije. Za vrijeme prvog svjetskog rata preuzele su rad u gradskoj pekari i pekle kruh za cio grad. U ovom je samostanu 1927. godine bila smještena građanska škola sa četiri razreda i dva odjeljenja zabavišta, gdje je radilo i nekoliko sestara.³³ Zauzimanjem biskupa Đivoje, don Ante Milića i don Marka Kalodere, 1913. sestre dolaze u Trogir gdje vode zabavište i pouke u ručnom radu. Od 1916. do 1918. godine ovdje, kao i u Splitu, u samostanu sv. Ane, zatim u Omišu, Selcima i Supetru, sestre su vodile pučke kuhinje.

Kad je 1914. počeo prvi svjetski rat, sestre su se razile po bolnicama radi dvorbe bolesnika i ranjenika. Odmah je na početku nadbiskup Stadler obećao liječniku Predelbergeru pedeset sestara, poslije ih je još nekoliko otišlo. Najprije su ih za dvorbu ranjenika i bolesnika zvali u Split, a zatim i u druga mjesta.³⁴

Na molbu upravitelja Webera, 5. veljače 1917. poslano je jedanaest sestara u Ulcinj gdje su vodile osnovnu školu sa četiri razreda, na hrvatskom i albanskom jeziku, ali su

32 *Pismo biskupa Nakića nadbiskupu Stadleru*, od 16. ožujka 1906, pohranjeno u arhivu Družbe u Zagrebu.

33 *Kronika samostana „Sv. Obitelji” Metković*, rukopis u arhivu provincije sv. Josipa u Strožancu, 1–2. str.

34 *Povijest pojedine kuće*, rukopis, arhiv Družbe u Zagrebu, 33. str.

zbog prevrata 27. listopada 1918. sestre morale napustiti grad. U isto vrijeme, od 7. siječnja 1917, sestre su držale osnovnu školu sa četiri razreda u Baru, ali i odatle odlaze 22. listopada 1918.

Družba je 20. ožujka 1917. otvorila još jednu kuću u Dalmaciji, u Omišu. Ovamo su sestre došle na poziv župnika don Šime Vulića i građana. Smjestile su se u kuću Vukasovića koji je u oporuci ostavio svoju kuću za redovnice, sa željom da se one u Omišu posvete odgoju i naobrazbi djece. Sestre su zato u ovom samostanu („Nazaret”) držale zabavište i pouke za djevojčice u ručnim radovima. Osim toga, vodile su pjevanje u župnoj crkvi i držale pouke u sviranju. Danas se u tom samostanu sestre brinu za defektnu djecu.

Na poziv zagrebačkog nadbiskupa dr Antuna Bauera, velikog prijatelja i dobročinitelja nadbiskupa Stadlera i Družbe sl. M. I., sestre su svoje djelo ljubavi i služenja prema ubogima, najmanjima, prenijele i u zagrebačku nadbiskupiju, u grad Zagreb. Nadbiskup ih je Bauer pozvao 2. lipnja 1917. da preuzmu mali internat za ratnu siročad. Za uzdržavanje te djece a i njih samih dao im je dvanaest jutara zemlje i dao sagraditi novu kuću za njihov smještaj. U tom je zavodu obično bilo smješteno do trideset pet djevojčica, koje su išle u školu, a izvan škole su učile izrađivati ručne radove. Prva štíćenica iz ovog internata stupila je 15. kolovoza 1937. u Sarajevu u novicijat Družbe dobivši ime s. Inocencija Šplajet. U čast nadbiskupa Bauera ta je prva kuća u zagrebačkoj nadbiskupiji nazvana „Antunovac”. Da bi sestre mogle uzdržavati djecu i sebe, neumorno su obrađivale ekonomiju koju im je poklonio nadbiskup Bauer.

Kako su kroz ratno vrijeme i redovnička braća bila u vojsci, trebalo je naći nekoga tko će obavljati domaćinske poslove u samostanima. Stoga je isusovački provincijal 22. travnja 1918. molio da im se dodijele četiri sestre za kuhanje i spremanje u gimnaziji u Travniku, 3. prosinca iste godine, na molbu franjevačkog provincijala, otišlo je devet sestara u franjevačku gimnaziju u Visoko, za kuhanje, pranje rublja, šivanje odijela za svećenike i đake, spremanje crkve.³⁵

Razdoblje od 1904. do 1918. kada sestre sl. M. I. svoj blagotvorni rad iz nadbiskupskih ubožnica u Sarajevu šire izvan granica Bosne u druga mjesta, druge krajeve, uistinu bijaše razdoblje plodnog djelovanja u konkretnim prilikama i uvjetima života, darivanja čovjeku, bližnjemu u nevolji, narodu, Crkvi.

IV. PREGLED DJELOVANJA DRUŽBE POSLIJE SMRTI NADBISKUPA STADLERA

Nadbiskup je Stadler 9. lipnja 1918. svečano proslavio svoj zlatni jubilej – pedeset godina svećeništva.³⁶ Ta je obljetnica proslavljena u ozračju njegove velike ljubavi prema

35 Isto, 46–47. str.

36 Dr Ivan ŠARIĆ, Korizmena okružnica svim dušobrižnicima u nadbiskupiji vrhbosanskoj, *Vrhbosna*, XXXII (1918.) 4 i 5, 42. str. Nadbiskupu dr Josipu Stadleru o pedesetgodišnjici njegova svećenstva, *Glasnik biskupije bosanske i srijemske*, XLVI (1918.) 10, 81. str. Pedesetgodišnjica svećenstva nadbiskupa Stadlera, *Hrvatski Dnevnik*, 129/1918, 3. str.

siromašnima, ubogima koje je prilikom te obljetnice nadario novčanim prinosima.³⁷ A već nekoliko mjeseci nakon te obljetnice njegovo je zdravlje bilo u kritičnom stanju i na blagdan Bezgrešnog začeca BDM, koju je toliko štovao, njegova se duša preselila u vječnost, a tijelo mu je pokopano u Katedrali, koju je sam dao podići. Družba služavki Malog Isusa na čelu s tadašnjom vrhovnom glavaricom s. Krescencijom Zwiefelhofer osjetila je strašnu prazninu.

Duhovni je upravitelj Družbe u to vrijeme bio kanonik Tomo Igrc, koji je Družbu mnogo zadužio bilo savjetima, bilo pišući za Družbu: „Tumač Ustanova i Upute za redovnice koje idu prositi” te „Kratku povijest Družbe Služavki Malog Isusa” i „Tumač Ustanova i običaji Družbe Služavki Malog Isusa”.³⁸

Družba dalje na mnogim mjestima širi svoj apostolski djelokrug. Tako su u Vinkovcima 1923. sestre otvorile sirotište s dječjim zabavištem i konvikt za žensku školsku mladež³⁹ u kojem je samo za prvih deset godina njegova postojanja sedamsto djece proživjelo veselo djetinjstvo. Osim djece, tu su bili smješteni starci i starice za koje se sestre brinu i njeguju ih. Ovdje je 1936. osnovan i don Boskov dom za muško sirotište i konvikt za dječake. Sestre su od brodske imovne općine dobile dvadeset jutara zemlje za obradu, od čega prehranjuju djecu, starice i sebe. Godine 1923. Družba preuzima rad u Ladislavovom dječjem domu u Crkvenici. U Mrkopalj sestre dolaze 1928. i poučavaju djevojke u ručnim radovima i drže zabavište. Iste godine preuzimaju njegu sasvim male djece u Željezničarskom obdaništu bolesničkog fonda u Zagrebu,⁴⁰ te domaćinstvo u nadbiskupskom dvoru u Baru. Od 1929. sestre rade u Kasindolu, u oporavilištu radničkog osiguranja.⁴¹ U Samobor sestre dolaze 1932. i poučavaju djevojke u ručnim radovima, vode zabavište i drže dječje sirotište. Družba 1937. otvara u Solinu samostan sv. Rafaela u kojem sestre vode zabavište, drže tečajeve krojenja, a danas se uz rad u župi brinu za defektnu djecu, smještenu u tom samostanu.

Na blagdan sv. Rafaela 1940. sl. M. I. svečano proslavljaju pedesetu obljetnicu svojeg postojanja. Družba je tada brojila 320 sestara, 15 novakinja i 31 kandidaticu. Djeluje u 31 ustanovi. Drži 6 sirotišta za djecu, 5 ubožnica za starice, 2 ubožnice za starce, 7 obdaništa, 5 zabavišta i 3 osnovne škole.⁴²

U Kaštel Kambelovac sestre dolaze 30. lipnja 1941. i poučavaju djevojke u ručnim radovima i pomažu u župnom apostolatu. U svibnju 1942. sestre preuzimaju u Zenici

37 Isto.

38 Č. Č, † msgr. Tomo Igrc, *Katolički Tjednik*, XIV (1938.) 35, 5. str.

39 Lj. M, Moć ljubavi – Marijin Dom u Vinkovcima *Katolički Tjednik*, IX (1933.) 22, 7. str.

40 Ugovor sklopljen između Oblasne uprave bolesničkog fonda državnog saobraćajnog osoblja u Zagrebu i generalne glavarice služavki Malog Isusa u Sarajevu 16. marta 1929, rukopis u arhivu Družbe u Zagrebu.

41 Priznanje časnim sestrama Služavkama Malog Isusa u Kasindolu, *Vrhbosna*, XLVII (1934.) 10–11, 265. str.

42 M. N, Jubilej „Betlehema” i Družbe Služavki Malog Isusa, *Katolički Tjednik*, XVI (1940.) 43, 2. str.

rad u novootvorenom obdaništu za radničku djecu,⁴³ a iste godine preuzimaju brigu za odgoj, školu i kućanstvo u državnom dječjem domu u Reljevu.⁴⁴

Ubrzo dođoše teški, sudbonosni dani za Družbu služavki Malog Isusa. Naime, 1949. godine odlukom vlasti Bosne i Hercegovine morale su sve sestre napustiti Bosnu. Kao što su prije tri godine sestre morale napustiti Mladice i Vitez, tako su sada morale napustiti Dolorozu i nadbiskupske ubožnice u Sarajevu. Kao i drugim redovničkim družbama u Bosni, tako je i Družbi služavki Malog Isusa, koja je jedina od svih redova nikla i uzrasla na bosanskom tlu, oduzeto 1949. godine njezino zavičajno pravo u Bosni.⁴⁵ Sve su sestre morale skinuti redovničko odijelo i u građanskom poći iz Bosne, ostavljajući iza sebe Mladice, Vitez, Dolorozu i nadbiskupske ubožnice u Sarajevu. Mnoge su sestre došle tada u Dalmaciju, uglavnom u Split i Omiš, a neke su pošle svojim rodnim kućama da bi se nakon smirenih prilika života u Družbi ponovno u nju vratile. U tom nemiru i prevrtanju mnogi su vrijedni spisi i dokumenti propali i izgubili se iako bi danas bili od velike važnosti za poznavanje povijesti Družbe. Uprava Družbe na čelu s M. Flavijom Tomšić odmah se preselila u Zagreb, u Maksimirsku ulicu broj 126, u samostan „Antunovac”.

Pedesetih godina Družba ponovno širi djelokrug na više mjesta, kao npr. kod kapucina u Rijeci, Dubravi (Zagreb) i Dubrovniku, zatim u Dobroti u Boki Kotorskoj, Prčanju, Šestanovcu. Izvan granica zemlje sl. M. I. počinju se širiti 1956. Te godine Družba šalje prve sestre u Audrignies (Belgija) gdje rade u staračkom domu. Godine 1966. sestre dolaze i u Florennes jednako tako za rad u staračkom domu. Sestre također djeluju u Njemačkoj (u Essenu i Geretsriedu rade u staračkim domovima, a u Essenu također sudjeluju u župnom apostolatu hrvatske misije), Austriji (u Engelhartszellu vode domaćinstvo kod trapista), Francuskoj (u Parizu rade na hrvatskoj misiji) i u Italiji (u Meratama rade u staračkom domu, a u Grottaferrati vode domaćinstvo svećenika). Sestre služavke M. I. 1970. po prvi put odlaze preko oceana. U Kanadi sestre djeluju u našim hrvatskim misijama u Torontu i Missisaugiu, drže vjeronauk i subotnju školu za našu djecu, obilaze naše ljude koji žive i rade u tim dalekim krajevima, te pomažu u župnim uredima. Neko su vrijeme radile i u hrvatskoj misiji u Hamiltonu. Izvan naše zemlje sada ukupno živi i djeluje šezdeset pet sestara.

Na temelju odluke specijalnog generalnog kapitula Družbe sl. M. I., koji je održavan u Zagrebu 16.–20. lipnja 1969. i dozvole Kongregacije za redovničke i svjetovne ustanove od 2. kolovoza 1969. broj 7812/69, Družba je podijeljena na tri provincije: zagrebačku sa sjedištem u Zagrebu, sarajevsku sa sjedištem u Sarajevu i splitsku sa sjedištem u Splitu.⁴⁶ Družba je 1973. doživjela težak udarac kada je tridesetak sestara pod

43 Zenica: Otvaranje dječjeg obdaništa, *Katolički Tjednik*, XVIII (1942.) 23, 5. str.

44 Reljevo: „Služavke Malog Isusa” u državnom Dječjem Domu u Reljevu, *Katolički Tjednik*, XVIII (1942.) 38, 4. str.

45 Anto PARADŽIK, *Dr. Josip Stadler prvi vrhbosanski nadbiskup*, Sarajevo, 1968, 102. str.

46 *Šematizam Družbe sestara „Služavki Malog Isusa”*, Zagreb, 1974, 2. str.

pokroviteljstvom augsburškog biskupa dr Josefa Stimpflea osnovalo pobožnu zajednicu službenica Kristovih i tako napustilo Družbu.⁴⁷ 21. lipnja 1974. obavljen je blagoslov novosagrađenog „Betlehema” koji Družbu podsjeća na onaj prvi „Betlehem”, gdje je Družba nikla. U novom „Betlehemu” smještena je sada središnja uprava sarajevske provincije i novicijat za tu provinciju.

Generalna je kuća Družbe 1962. iz Maksimirske ulice prenesena u Novu Ves 55, a nedavno je smještena u Naumovac 12. Prema statistici iz 1980, Družba broji 475 sestara, 14 novakinja i 30 kandidatica.⁴⁸ Tako od početka njezina djelovanja u nas ljubav prema ubogima, siromašnima, napuštenima kao crvena se nit provlači i isprepleće nalazeći uvijek nov način svjedočenja u određenim prilikama života.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kongregation „Dienerinnen des Kindes Jesus” (Ancillae a puero Jesu) ist vom ersten Erzbischof von Vrhbosna dr Josip Stadler gegründet worden. Die Gründung entstand aus der tatkräftigen Liebe, die Stadler zu den Armen, Kranken und Verlassenen hatte.

Der Erzbischof Stadler hat in Sarajevo am Fest des Hl. Raphael am 24. 10. 1890. das erste erzbischöfliche Armenhaus feierlich eröffnet, in das 25 unversorgte alte Frauen untergebracht worden sind. Um diese Frauen kümmerten sich Mädchen, die sich dafür freiwillig gemeldet hatten und sich dieser Arbeit ganz widmen wollten. Zwei unter ihnen waren aus Slowenien, die zukünftige Schwester Marta Golec und Sr. Franciska Vrglez. Obwohl die Gemeinschaft rechtlich noch nicht bestanden hatte und die genannten Mädchen noch keine Ordensschwwestern gewesen waren, ordnete der Erzbischof Stadler an, diesen Tag als Gründungstag der Kongregation Dienerinnen des Kindes Jesus zu feiern.

Am Fest des Hl. Josef 1892 ist in das Armenhaus des erste (weibliche) Waisenkind aufgenommen worden. Die Mädchen, die für die Alten und die Kinder sorgten, baten beim Erzbischof um Erlaubnis, Ordensschwwestern zu werden. Sieben von ihnen legten darauf das erste Gelübde ab und drei Jahre danach, am Herz-Jesu-Fest 1895, erhielten sie die Ordenstracht. Die Kongregation bekam zunächst 1906 ihre Ordensregeln aus Rom zeitweilig und dann 1912 endgültig bestätigt. Der Hauptzweck der Kongregation ist, dem Kinde Jesus in Armen, Verlassenen, in alten und kranken Menschen und in Waisenkindern zu dienen.

47 *Opći šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji*, Zagreb, 1975, 934. str.

48 *Šematizam Družbe sestara „Služavki Malog Isusa”*, Zagreb 1980, 8. str.

In Sarajevo, auf Bjelave, ist ein Armenhaus für weibliche Kinder „Betlehem“ und eines für männliche Kinder „Aegypten“ gebaut worden. Das erstere war zugleich das Mutterhaus der Kongregation. Die Kinder in Waisenhäusern bekamen alles kostenlos: Nahrung, Kleidung und Schulung. Um die Versorgung von Alten und Kindern zu sichern, kaufte der Erzbischof Stadler Landwirtschaftsgüter in Mladice, Vitez und Doloroza.

Ihre erste Niederlassung ausserhalb Bosniens gründete die Kongregation 1904 in Perast danach 1905 in Split, 1910 in Vrgorac, 1912 in Metković, 1913 in Trogir, 1917 in Zagreb usw.

Nach einem amtlichen Beschluss der Behörden von Bosnien und Herzegowina aus dem Jahr 1949 musste die Kongregation Bosnien ganz verlassen. Die Schwesternleitung verlegte deshalb ihren Sitz nach Zagreb. Im Jahr 1956 schickte die Gemeinschaft die ersten Schwestern nach Belgien, dann nach Deutschland, Oestereich, Italien und 1970 nach Kanada.

Seit 1969 ist die Kongregation in drei Provinzen aufgeteilt: die Provinz von Zagreb, von Sarajevo und von Split. Nach der Statistik aus dem Jahr 1980 zählt die Schwesterngemeinschaft 475 Schwestern, 14 Novizinen und 30 Kandidatinnen, die in über 90 verschiedenen Orten wirken.